

Prijedložni izrazi uzročnoga značenja u romanu "Poncije Pilat" Mire Gavrana

Siroglavić, Danijela

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:671809>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti

Danijela Siroglavić

**PRIJEDLOŽNI IZRAZI UZROČNOGA ZNAČENJA U ROMANU
PONCIJE PILAT MIRE GAVRANA**

Završni rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Jadranka Mlikota

Osijek, 2018.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti

Danijela Siroglavić

**PRIJEDLOŽNI IZRAZI UZROČNOGA ZNAČENJA U ROMANU
*PONCIJE PILAT MIRE GAVRANA***

Završni rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti,

polje filologije, grana kroatistike

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Jadranka Mlikota

Osijek, 2018.

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. PRIJEDLOŽNI IZRAZI UZROČNOGA ZNAČENJA U GRAMATIČKIM OPISIMA	2
2. 1. Genitiv s prijedlozima	5
2. 2. Dativ s prijedlozima.....	7
2. 3. Akuzativ s prijedlozima.....	7
2. 4. Lokativ s prijedlozima	8
2. 5. Instrumental s prijedlozima	8
3. PRIJEDLOŽNI IZRAZI UZROČNOGA ZNAČENJA U OSTALIM JEZIKOSLOVNIM OPISIMA	9
4. PRIJEDLOŽNI IZRAZI UZROČNOGA ZNAČENJA U ROMANU <i>PONCIJE PILAT</i> MIRE GAVARANA	14
4. 1. Genitiv s prijedlozima	14
4. 1. 1. Prijedložni izraz <i>od</i> + G	14
4. 1. 2. Prijedložni izraz <i>s(a)</i> + G	15
4. 1. 3. Prijedložni izraz <i>oko (okolo)</i> + G.....	15
4. 1. 4. Prijedložni izrazi <i>zbog</i> i <i>uslijed</i> + G.....	15
4. 1. 5. Prijedložni izrazi <i>prilikom, prigodom</i> i <i>povodom</i> + G	16
4. 1. 6. Prijedložni izraz <i>do</i> + G	16
4. 1. 7. Prijedložni izraz <i>iz</i> + G	16
4. 2. Dativ s prijedlozima.....	17
4. 3. Akuzativ s prijedlozima.....	17

4. 3. 1. Prijedložni izraz <i>kroz</i> + A	17
4. 3. 2. Prijedložni izraz <i>o</i> + A	18
4. 3. 3. Prijedložni izraz <i>za</i> + A.....	18
4 .4. Lokativ s prijedlozima	18
4. 5. Instrumental s prijedlozima	19
4. 5. 1. Prijedložni izraz <i>za</i> + I.....	19
5. ZAKLJUČAK	21
6. POPIS LITERATURE	22
7. IZVOR.....	24

SAŽETAK

U radu se pojašnjava pojam prijedložnih izraza, a središnji dio rada posvećen je prijedložnim izrazima uzročnoga značenja. Prijedložni izrazi uzročnoga značenja najprije će biti opisani prema suvremenim gramatikama, a zatim i prema ostalim jezikoslovnim opisima kao što su suvremeni jezični savjetnici, rad Miloša Kovačevića *Uzročno semantičko polje* i Pranjkovićeve *Druga hrvatska skladnja*. Nakon toga slijedi istraživački dio u kojemu će biti opisani prijedložni izrazi uzročnoga značenja u romanu *Poncije Pilat* Mire Gavrana prema značenjima danima u Silićevoj i Pranjkovićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*.

Ključne riječi: prijedložni izrazi uzročnoga značenja, *Poncije Pilat*, gramatike, jezični savjetnici

1. UVOD

Predmetom opisa ovoga rada jesu prijedložni izrazi uzročnoga značenja. Na samom početku rada bit će opisani prijedlozi, njihova podjela i prijedložni izrazi prema opisima u suvremenim hrvatskim gramatikama. Prijedložni izrazi mogu biti uzročnoga značenja koje je vrlo raznoliko te se stoga prijedlozima mogu označivati različiti tipovi uzroka koji su opisani prema gramatici Silića i Pranjkovića – *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*¹.

Nakon toga prijedložni će izrazi uzročnoga značenja biti podijeljeni u potpoglavlja prema padežu s kojime se slažu i opisani prema dvjema gramatikama kojima je pripadna semantika prijedložnih (i padežnih) izraza – prema gramatici Silića i Pranjkovića – *Gramatici hrvatskoga jezika* te prema Raguževoj *Praktičnoj hrvatskoj gramatici*. Najviše prijedloga dolazi uz genitiv, a najmanje uz dativ. Genitiv ima najviše značenja i funkcija.

Ivo Pranjković u svojoj je knjizi *Druga hrvatska skladnja* opisao prijedloge sa stajališta sintakse i semantike. Jedno je poglavlje knjige posvetio upravo sintaksi i semantici uzroka gdje spominje monografiju Miloša Kovačevića *Uzročno semantičko polje*. U toj se knjizi polazi od uzročnosti kao semantičke kategorije u najširem smislu riječi, a zatim se tako shvaćena uzročnost dijeli na nekoliko „tipova“ uzročnosti. Monografija detaljno donosi opis uzročnih jedinica i načina izricanja uzročnih značenja. U hrvatskim se jezičnim savjetnicima, kao što su *Hrvatski jezični savjetnik* Eugenije Barić i dr., *Reci mi to kratko i jasno: hrvatski za normalne ljude* Nives Opačić, *Govorimo hrvatski* urednika Mihovila Dulčića, *Hrvatski jezični savjeti* Ham i dr. i savjetniku *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku* Frančić, Hudeček i Mihaljević uglavnom donose slični savjeti. Najviše se raspravlja oko različitosti prijedloga *zbog* i *radi*, a opisani su i prijedlozi *kraj*, *od*, *oko* i *uslijed* koji s genitivom mogu biti uzročnoga značenja.

Zatim se u radu opisuju prijedložni izrazi uzročnoga značenja u romanu *Poncije Pilat* Mire Gavrana prema značenjima danima u Silićevoj i Pranjkovićevoj gramatici – *Gramatici hrvatskoga jezika*.

¹ Dalje u radu naslov gramatike kratim u *Gramatika hrvatskoga jezika*.

2. PRIJEDLOŽNI IZRAZI UZROČNOGA ZNAČENJA U GRAMATIČKIM OPISIMA

Prijedlozi ili prepozicije suznačne su nepromjenjive riječi kojima se upućuje na odnose među predmetima ili događajima (Pranjeković, Silić, 2007: 242). Kad se kaže da su prijedlozi suznačne riječi, onda se pod tim podrazumijeva da su njihova značenja uopćena, da su relacijska, tj. da se njima uspostavljaju odnosi među riječima. I u *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* (Ham, 2002: 98) prijedlozima se ističe odnos između riječi sa sklonidbom i ostalih riječi u rečenici. U *Hrvatskoj se gramatici* Eugenije Barić i dr. (2005: 277) donosi sljedeća definicija prijedloga: „Prijedlozi su riječi koje izriču različite odnose između onog što znače imenice ili na što upućuju zamjenice“, a tek se kasnije objašnjava kako prijedlog može izbliže označavati imenicu, imeničku zamjenicu, pridjev i glagol. Dragutin Raguž (1997: 116) u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* prijedloge definira kao nepromjenjivu vrstu riječi koja, kao dopuna padežnome sustavu, pokazuje različite gramatičke odnose među riječima unutar rečenice. U *Povijesnom pregledu, glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika* (Babić i dr., 1991: 724) te u *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika* (Babić i dr., 2007: 558) donosi se ista definicija prijedloga: „Prijedlozi (prepozicije) pomoćne su gramatičke riječi koje označuju podređenost jedne punoznačne riječi drugoj i time izriču međusobni odnos predmeta ili radnji koje izriču punoznačne riječi“.

Silić i Pranjeković (2007: 242) dijele prijedloge na neproizvedene (podrijetlom nemotivirane), npr. *u, na, od, po, zbog*, i proizvedene (podrijetlom motivirane). Proizvedeni prijedlozi mogu podrijetlom bit imenički oblici, posebno često oblici instrumentala (npr. *krajem, putem, silom*), mogu biti glagolski prilozi (npr. *zahvaljujući, isključivši, izuzevši*) te prijedložno-padežni izrazi (npr. *na osnovi, pod konac, s obzirom na, u skladu s* itd.). U *Hrvatskoj se gramatici* (Barić i dr. 2005: 278) prijedlozi dijele prema postanku na: prave (primarne) i neprave (sekundarne), a nepravi se dalje dijele na izvedene i složene.

Većina prijedloga dolazi ispred riječi na koje se odnose, a samo rijetki među njima mogu dolaziti i iza tih riječi, pa se katkada nazivaju i poslijelozima, npr. *Sve bi učinili zdravlja radi* ili *Radio je svima usprkos* (Pranjeković, Silić, 2007: 244). U *Povijesnom pregledu, glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika* (Babić i dr., 1991: 724) i *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika* (Babić i dr., 2007: 559) prijedlozi koji stoje iza punoznačne riječi nazivaju se poslijelozima. Ham (2002: 98) u svojoj gramatici navodi sljedeće prijedloge koji mogu dolaziti i iza riječi za sklonidbom: *radi, nasuprot (usuprot), unatoč, usprkos (uprkos)*. Isti su prijedlozi navedeni i u *Hrvatskoj gramatici* kao prijedlozi koji mogu doći i iza riječi na koje

se odnose (Barić i dr., 2005: 277). Raguž (1997: 116) tvrdi kako prijedlozi stoje neposredno ispred riječi u nekome padežnome obliku osim nekoliko prijedloga, koji su po podrijetlu prilozni, koji mogu stajati i iza riječi u nekome padežu.

Prijedlozi dolaze uz kose padeže imenskih riječi, tj. imenica (npr. *pokraj peći*), (poimeničenih) pridjeva (npr. *na engleskom*), zamjenica (npr. *kod njih*) i uz priloge (npr. *do danas*), te čine s njima prijedložne tagmeme (Pranjeković, Silić, 2007: 244). U *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* Sande Ham (2002: 99) prijedlozi koji su u vezi s riječi u kojem kosom padežu nazivaju se prijedložnim izrazom, a naglašava se i to da se ne može svaki prijedlog složiti sa svakim padežom. *Hrvatska gramatika* (Barić i dr., 2005: 278) prijedložni izraz tumači kao vezu prijedloga s imenicom; kada imenica ima uza se prijedlog, ona se veže s njim u onom padežu koji značenjem odgovara njegovu značenju. Dakle, kao i u samoj definiciji prijedloga, ta gramatika prijedloge opet dovodi u vezu samo s imenicama.

Najviše prijedloga dolazi uz genitiv (oko tri četvrtine), a najmanje uz dativ.² Uz genitiv dolazi najveći broj prijedloga, više nego uza sve ostale padeže zajedno. To je zato što je genitivno značenje najšire (značenje ticanja, odnosa u vrlo široku smislu), pa ima i najviše razloga da se takvo značenje konkretizira ili precizira (Pranjeković, Silić, 2007: 203–204). Upravo za to služe prijedlozi. U posljednje je vrijeme broj prijedloga još i porastao jer se neki prijedlozi, koji su se prije slagali s dativom, danas sve češće slažu s genitivom. U *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* (Raguž, 1997: 116) objašnjava se da najviše prijedloga ima genitiv, te da genitiv ujedno ima i najviše značenja i funkcija. Lokativ je specifičan po tome što se uopće ne upotrebljava bez prijedloga.

Padeži se običavaju dijeliti na samostalne ili glavne i nesamostalne ili kose (Pranjeković, Silić, 2007: 199). Samostalni se tako nazivaju po tome što nisu ovisni o drugim riječima u spoju ili rečenici, a nesamostalni se u spojeve riječi ili rečenice ne uvode samostalno, nego ovise o kakvoj drugoj sastavnici spoja riječi ili o članu rečeničnoga ustrojstva. U samostalne padeže svrstavaju se nominativ i vokativ, a u nesamostalne svi ostali: genitiv, dativ, akuzativ, lokativ i instrumental. Lokativ je uvijek s prijedlozima i uvijek je prijedložni izraz (Ham, 2002: 100). Taj je padež uvijek s jednim od sljedećih prijedloga: *u, na, o, po, pri*.

S obzirom na odnose s padežima prijedlozi se dijele na dimenzionalne i nedimenzionalne (Pranjeković, Silić, 2007: 244). U dimenzionalne idu prostorni i vremenski, a u nedimenzionalne

² Popis svih prijedloga, i proizvedenih i neproizvedenih, uz odgovarajuće padeže vidjeti u: Pranjeković, Silić, 2007: 243–244.

posvojni, načinski, uzročni, uvjetni, posljedični, dopusni i sl. Vidljivo je kako se prijedlozi i s obzirom na značenje dijele na dimezionalne i nedimezionalne (Pranjkočić, Silić, 2007: 245). Dimezionalni svojim značenjem upućuju na mjerljivost, na jednu od dimenzija (prostor ili vrijeme), a nedimezionalni imaju logički kompleksnija značenja (načina, uzroka, posljedice, uvjeta, dopuštenja i sl.).

Nedimezionalna značenja prijedloga tiču se složenijih logičkih odnosa, kao što su pripadnost, sredstvo, način, uzrok, posljedica, uvjet i sl. (Pranjkočić, Silić, 2007: 248–250). Takvih značenja prijedloga u hrvatskome standardnome jeziku ima velik broj, a osobito su česta ova: odnosnost (relativnost), značenje podrijetla ili potjecanja (ablativnost), značenje načina (modalnost), značenje namjere ili cilja (finalnost), uzročnost (kauzalnost), usporednost (komparativnost), posvojnost (posesivnost), dijelnost (partitivnost) itd.

Značenje uzročnosti (kauzalnosti) često se izražava prijedložnim izrazima i može biti vrlo raznoliko jer se prijedlozima mogu označavati različiti tipovi uzroka (Pranjkočić, Silić, 2007: 249), i to:

1. djelatni uzrok (onaj koji izravno izaziva posljedicu), npr. *od udarca (pasti), od nesanice (patiti), zbog magle (sporo voziti), uslijed nediscipline (biti ukoren)*;
2. uzrok motiva (onaj koji je vezan s motivacijom, npr. svjesnom ili voljnom, na kakav čin, npr. *iz neznanja (krivo postupiti), iz uvjerenja (što tvrditi), zahvaljujući mladosti (izdržati), zbog starosti (biti tvrdoglavi)*);
3. uzrok kriterija (onaj koji označuje polazište, osnovu na kojoj se što temelji), npr. *na osnovi dokaza (biti osuđen), na temelju zapažanja (uvjeriti se u što), prema sumnjivu ponašanju (zaključiti)*;
4. uzrok povoda (to je uzrok vremenskoga podrijetla, koji nije u izravnoj vezi s posljedicom, ali može pripomoći njezinoj realizaciji), npr. *povodom obljetnice rođenja (otvoriti izložbu), u povodu nemilih događaja (sazivati sastanak)*.

Hrvatska gramatika (Barić i dr., 2005: 279) samo ukratko donosi popis prijedloga koji su podijeljeni u tri skupine: prijedlozi koji se slažu s tri padeža, prijedlozi koji se slažu s dva padeža i prijedlozi koji se slažu samo s jednim padežom, ali ne donosi značenja prijedložnih izraza, stoga izostaje i opis onih uzročnoga značenja. *Školska gramatika* također samo ukratko donosi popis prijedloga koji se slažu s određenim padežom/padežima bez navođenja značenja prijedložnih padežnih izraza. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*

(Babić i dr., 1991: 732) također ne donosi popis prijedloga koji mogu biti uzročnoga značenja s određenim padežima nego samo ukratko navode neka od mogućih značenja prijedloga te navode i značenje uzroka sa sljedećim primjerima: *Moje srce zbog tebe naglo zakuca* (Tadijanović, Pjesma Mariji) – *Iznemogle su oči s gledanja* (Tadijanović, Sjedim među torovima) – *Usnula je moja ljuba od klonuća, od umora* (Vidrić, Mrtva ljubav). U knjizi *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika* (Babić i dr., 2007: 568) navode se isti primjeri koji znače uzrok. Stoga će se u nastavku rada prijedložni izrazi uzročnoga značenja opisati prema dvjema gramatikama kojima je pripadna semantika prijedložnih (i padežnih) izraza – prema gramatici Silića i Pranjkovića – *Gramatici hrvatskoga jezika* i prema Raguževoj *Praktičnoj hrvatskoj gramatici*.

2. 1. Genitiv s prijedlozima

Prijedložno-padežni izrazi s prijedlogom *od* mogu imati i uzročno značenje, i to značenje djelatnoga uzroka, tj. onoga koji izravno, djelatno izaziva posljedicu, npr. *Sva je premrla od straha, Često pati od glavobolje, Ne vidi se od magle* (Pranjković, Silić, 2007: 204). Raguž (1977: 127–128) u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* također navodi prijedlog *od* koji s genitivom može značiti uzrok ili povod: nevoljnih procesa (npr. *umirati od žeđi/gladi/straha, bolovati od raka, skakati od smijeha, Ne može od sramote, Gori od žudnje/želje* i sl.), voljnih procesa/svjesne radnje (*raditi nešto od obijesti/straha*) gdje je prijedlog *od* zamjenjiv s prijedlogom *iz*, te smetnje (*Ne vidi se ništa od magle/dima, Ne čujem ništa od galame*).

Rijetko genitiv s prijedlogom *s(a)* označuje uzrok, takve su konstrukcije danas posve zastarjele (Pranjković, Silić, 2007: 208), npr. *Postao je slavan sa svoga junaštva, Pati s nekog jada golemoga*. Raguž (1997: 133) također upozorava da su takve konstrukcije prijedloga *s(a)* s genitivom zastarjele i stilski obilježene, npr.: *S mnogo razloga bolje je ne govoriti ništa*.

Genitiv s prijedlogom *oko (okolo)* dolazi i kao dopuna uz glagole kao što su *pomagati, brinuti se, raditi*, posebno često dolazi uz glagole i imenice koji označuju svađu, sukob, borbu, rat, raspravu (Pranjković, Silić, 2007: 212). Tada obično imaju ciljno ili uzročno značenje, npr. *Svađali su se stalno oko imanja, Bili smo u sukobu oko stručnih pitanja, Borili su se bezuspješno oko prava na mirovinu, Spremni su i za rat oko nuklearke, Već se dugo vodi rasprava oko izbornoga zakona*.

Prijedlozi *zbog* i *uslijed* specijalizirani su za označivanje uzroka (Pranjkočić, Silić, 2007: 218), s tim da je *zbog* općeužročni prijedlog, a *uslijed* dolazi uz imenice koje označuju nešto nepoželjno ili nepovoljno. Tako će biti posve obično npr. *Nisu mogli proći uslijed magle* ili *Izgubio je posao uslijed mnogih nepovoljnih okolnosti*, a neće biti obično npr. **Svi su se dobro osjećali uslijed sunčanoga vremena* ili **Dobio je posao uslijed mnogih povoljnih okolnosti*.³ U *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* (Raguž, 1997: 134) napominje se kako prijedlog *uslijed* s genitivom znači uzrok: *uslijed prehlade/nedostatka/bolesti* i sl. te da bi se na tim mjestima trebao koristiti prijedlog *zbog*.

Genitiv s prijedlogom *zbog* danas je najčešći i najmanje obilježen način označivanja uzroka prijedložno-padežnim izrazom, npr. *Sud ga je oslobodio zbog pomankanja dokaza*, *Zbog toga neočekivanog uspjeha bio je izvan sebe od radosti*, *Više je to govorio zbog nas nego zbog sebe*. Raguž (1997: 135) također smatra kako je taj prijedlog izraziti i najčešći prijedlog uzroka: npr. *zbog bolesti*, *zbog zastoja u prometu*, *zbog raznih bolesti* itd.

Genitiv s prijedlogom *radi* ili njegovim, danas ponešto zastarjelim, inačicama *zaradi* i *poradi*, označuje cilj ili namjeru, npr. *Sve bi učinio radi napredovanja u stranci*, *Sastali su se prošli tjedan radi dogovora o gradnji kazališta*. Genitiv s tim prijedlogom često se rabi i u značenju uzroka, npr. *Dao je ostavku radi sukoba u stranci*, ali se takva uporaba ne preporučuje. Uzrok je naime širi od cilja (namjere), pa je cilj zapravo samo poseban tip uzroka. U rečenici *Sastali su se radi dogovora* dogovor nije samo cilj sastanka nego ujedno i uzrok. I Raguž (1997: 132) upozorava na to kako se prijedlog *radi* krivo upotrebljava i za značenje uzroka, za koji bi se trebao koristiti prijedlog *zbog* jer se prijedlogom *radi* označava samo cilj, tj. namjera. Također navodi da se prijedlogom *poradi* (Raguž, 1997: 130), koji se rijetko koristi i stilski je obilježen, označava namjera (kao i *radi*), ali i uzrok (kao i *zbog*). Za prijedlog *zaradi* (Raguž, 1997: 135) tvrdi da obično ima isto značenje i kao *radi*, ali i značenje uzroka, kao što je u slučaju prijedloga *poradi*.

Genitiv s prijedlozima *prilikom* i *prigodom* označuje vrstu istodobnosti u kojoj se jedan vremenski odsječak ili događaj na temelju te istodobnosti povezuje s drugim (Pranjkočić, Silić, 2007: 219). Ti događaji mogu bit samo podudarni u vremenu, a može se iz te podudarnosti razviti i uzročno-posljedični odnos. Razlika je među tim prijedlozima u tome što je *prigodom* uglavnom vezan uz kakvu manifestaciju, npr. *Prigodom otvaranja izložbe obratio nam se i*

³ Ako je riječ o čemu povoljnu, upotrebljava se proizvedeni prijedlog, poprijedloženi prilog sadašnji *zahvaljujući* s dativom, npr. *Dobio je posao zahvaljujući mnogim povoljnim okolnostima* (Pranjkočić, Silić, 2007: 218).

voditelj galerije, a prilikom može biti vezano za bilo kakav događaj, npr. Prilikom pranja posuđa razbio sam tanjur.

Prijedlog *povodom* ima u doslovnu smislu vremensko-uzročno značenje (takvo se značenje obično naziva uzrokom povoda). Tako su npr. u rečenici *Došao je kući povodom božićnih blagdana* božićni blagdani i vrijeme dolaska i uzrok (razlog) dolaska.

U *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* (1997: 123) Raguž navodi i prijedlog *do* koji s genitivom može izražavati uzrok, zavisnost, ali to je češće u razgovornome jeziku i kao stilska rezerva, npr. *Nije to do mene, Ako je do njega nema problema, To nije do hrane.* Također navodi i prijedlog *iz* koji s genitivom može značiti uzrok, npr: *iz mržnje, iz straha, iz poštovanja, iz ljubavi* i sl. (Raguž, 1997: 124). No upozorava kako za takve slučajeve norma traži prijedlog *zbog* (*zbog straha* i sl.) uz riječi koje znače što negativno, loše, nepoželjno. Ali uz riječi s pozitivnim značenjem (*iz ljubavi, iz poštovanja*) *iz* je pravilno.

2. 2. Dativ s prijedlozima

U hrvatskome se standardnome jeziku s dativom slaže malo prijedloga. Oni su k tomu često zališni. Posebno prijedlozi *k* i *prema* (Pranjkočić, Silić, 2007: 220–221). Ostali dativni prijedlozi dolaze sve češće s genitivom, iako se preporučuje njihova uporaba s dativom. Prema tome dativ je padež koji u hrvatskome standardnom jeziku teži tomu da se oslobodi prijedloga, da postane antiprepozicional (suprotno od lokativa koji je uvijek prepozicional). U Raguževoj se *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* također ne donosi niti jedan primjer prijedloga uzročnoga značenja u vezi s dativom.

2. 3. Akuzativ s prijedlozima

Uporaba prijedloga *kroz* s akuzativom u značenju uzroka, npr. *Kroz to uskoro zaratiše*, i u značenju sredstva, posrednika, npr. *To su postigli kroz svoje poklisare*, danas je izrazito obilježena (Pranjkočić, Silić, 2007: 225).

Akuzativ s prijedlogom *o* označuje također uzrok ili cilj onoga što se označuje glagolom (slično tomu je rečeno i za genitiv s prijedlogom *oko*), npr. *Svađali su se o prihod sa zemlje, Otimaju se o plijen* (Pranjkočić, Silić, 2007: 227).

U *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* (Raguž, 1997: 146) navodi se prijedlog *za* koji s akuzativom znači uzrok: npr. *Bojim se za njih, Nije me briga za njega, Platit ćeš mi za to, Svađaju se za sitnicu.*

2. 4. Lokativ s prijedlozima

Rijetko se prijedlog *o* s lokativom rabi u uzročnome značenju, npr. *Nemojte brinuti o mojim postupcima* (Pranjić, Silić, 2007: 231).

Raguž (1997: 147–152) u svojoj gramatici ne navodi niti jedan prijedlog koji s lokativom znači uzrok.

2. 5. Instrumental s prijedlozima

Uz glagole kretanja ili glagole koji označuju usmjerenost prema cilju, odnosno kakvu težnju (mogu to biti i imenice), instrumental s prijedlogom *za* označuje predmet prema kojemu se drugi predmet kreće ili prema kojemu je usmjereno kakvo nastojanje, htijenje, želja, težnja i sl., npr. *Krenite za nama, Otišli su za poslom, Ova kuća vapi za obnovom* (Pranjkočić, Silić, 2007: 237). Iz toga se značenja može razviti i uzročno značenje (jer ono *za* čim se ide ili teži ujedno je i uzrok kretanju ili težnji), npr. *Još i danas tuguje za njom, Ne treba se žaliti za izgubljenim, Danas mladi luduju za nogometom.* Raguž (1997: 156) također navodi prijedlog *za* koji s instrumentalom znači uzrok: npr. *Poludjela je za njim, Žalio je za njom.*

3. PRIJEDLOŽNI IZRAZI UZROČNOGA ZNAČENJA U OSTALIM JEZIKOSLOVNIM OPISIMA

Ivo Pranjković u svojoj knjizi *Druga hrvatska skladnja* (Pranjković, 2001) piše o dimenzionalnim prijedlozima među kojima se razlikuju prostorni i vremenski prijedlozi te o nedimenzionalnim prijedlozima među kojima se nalaze i prijedlozi uzročnoga značenja.

U poglavlju naslovljenom *Vremenski prijedlozi* donosi se popis prijedložnih izraza vremenskoga značenja koji su raspoređeni u različite skupine, npr. prijedlozi koji označavaju istovremenost, prijevremenost, poslijevremenosti i sl. Među tim skupinama navedena je i skupina prijedloga „uzročne temporalnosti“ (Pranjković, 2001: 17). Ta vrsta vremenskoga značenja povezana je s uzrokom. Najbliži je vremenskom značenju koji se izražava prijedlogom, tzv. uzrok povoda koji se označuje prijedložnim instrumentalom *povodom* + G ili *u*-lokativom *u povodu* + G (npr. *Otvorena je izložba povodom/ u povodu Dana državnosti* i sl.).

Nedimenzionalna značenja u načelu su izvedena iz dimenzionalnih, a tiču se kompleksnijih logičkih odnosa kao što su sredstvo, način, uzrok, posljedica, uvjet itd. Pranjković (2001: 18) je izdvojio ukupno dvadeset takvih značenja koja je imenovao onako kako se običavaju imenovati padeži: ablativ, relativ, modal, final, kauzativ, komparativ, posesiv, partitiv, adverbzativ, permisiv itd. Kauzativ je „prijedložni padež“ kojim se izražava uzrok (Pranjković, 2001: 22). To je značenje od svih nedimenzionalnih značenja najčešće i najraznolikije. Moglo se razviti iz prostornog značenja pa se može govoriti o svojevrsnom prostornom kauzativu, npr. *(po)kraj/kod takve žene poludjeti, pred vojskom uzmicati, u čudu se pitati* i sl. Kako su uzrok i cilj bliske kategorije, jer svaki cilj podrazumijeva uzrok, može se govoriti i o specifičnom finalnom uzroku, npr. *o imetak se svađati, o glavu se kladiti, oko plijena se otimati, za majkom tugovati* i sl. Od raznolikih tipova uzroka najčešći je i najtipičniji tzv. djelatni uzrok, uzrok efektor, uzrok izazivač, npr. *od čuda se skameniti, od želje gorijeti, s jada golemoga tugovati* i sl. Posebnom vrstom djelatnog uzroka može se smatrati onaj uzrok koji se shvaća kao smetnja, prepreka čemu. Zbog te svoje specifičnosti on je vezan isključivo za niječne konstrukcije, npr. *od dima ne vidjeti se, od uzbuđenja ne čuti...* Uzrok motiva vezan je uz procese svjesne, afektivne ili voljne naravi (Pranjković, 2001: 23). Izražava se spojevima riječi s prijedlogom *iz*, npr. *iz obijesti potući se, iz opreza skrivati se*, i s najtipičnijim uzročnim prijedlogom *zbog*, npr. *zbog bolesti ne doći, zbog kiše prestati raditi* i sl. Slično je s prijedlogom *uslijed*, s tim da je taj prijedlog vezan uz fenomene koji imaju negativno djelovanje, npr. *uslijed kiše otkazati sastanak*. Ako je riječ o fenomenima koji imaju povoljno djelovanje, onda se upotrebljava poprijedloženi

prilog sadašnji glagola *zahvaljivati* s dativom, npr. *zahvaljujući čijoj pomoći uspjeti, zahvaljujući sreći proći na ispitu* itd. Uzrokom kriterija označuje se polazište na kojem se temelji kakvo zaključivanje. Za obilježavanje toga značenja razvio se poprijedloženi prijedložni izraz *na osnovi* ili *na temelju*, npr. *na osnovi argumentacije tvrditi, na temelju zapažanja uvjeriti se*. No uzrok kriterija izriče se i sintagmama s drugim prijedlozima, npr. *iz priče saznati, prema boji očiju zaključiti, po običaju zakasniti* i sl. Uzrok razloga temelji se na kakvim činjenicama, tj. na stanjima ili okolnostima koji „najavljuju“ ili pomažu pojavu bilo uzroka izazivača bilo uzroka motiva. Obično se izražava spojevima riječi s prijedlogom *zbog*, npr. *zbog čista zraka živjeti na selu*. Podvrsta uzroka razloga jest uzrok povoda. To je tzv. nedjelujući uzrok koji posljedicu ne izaziva, nego uz druge uzroke pomaže njezinoj realizaciji. Kao uzrok povoda upotrebljava se instrumental ili *u*-lokativ imenice *povod*: *povodom* ili *u povodu*. Uzrok povoda tijesno je povezan s kategorijom vremena.

Pranjковиć također dijeli prijedloge prema značenju na dimenzionalne i nedimenzionalne (2001: 31). Dimenzionalni označavaju kakvu mjerljivost, a nedimenzionalni neko od apstraktnijih značenja, kao što je npr. uzročno značenje. Uzročno značenje može se izražavati prijedlogom *od*, i to je tip uzroka koji se obično naziva djelatnim uzrokom ili uzrokom izazivačem (Pranjковиć, 2001: 32), npr. *umrijeti od raka, izgorijeti od sunca* i sl.

Pranjковиć je u svojoj knjizi *Druga hrvatska skladnja* u poglavlju *Sintaksa i semantika uzroka* (2001: 69–75) pisao o semantici uzroka, i to o monografiji Miloša Kovačevića pod naslovom *Uzročno semantičko polje* (Kovačević: 1998). U toj se monografiji polazi od uzročnosti kao semantičke kategorije u najširem smislu riječi. Tako shvaćena uzročnost dijeli se na desetak osnovnih „tipova“ uzročnosti. Autor knjige zalaže se za pristup u kojemu će značenje biti u samom središtu lingvističkog istraživanja, dakle u istraživanje se moraju uključiti i vanjske uvjetovanosti značenja kauzalnosti. Kauzalnost se nije gramatikalizirala, ne izražava se morfološkim kategorijama, ali se može izražavati specijalnim sredstvima za nominalizaciju kauzalne veze, a to su prijedlozi i veznici. Kovačević se priklanja stajalištu da te riječi nisu sasvim „gramatikalizirane“ nego imaju i leksičko i gramatičko značenje. Uzročnost se izražava sintaktičkim jedinicama kao što su uzročne padežne besprijedložne i prijedložne sintagme, rečenice sa subordiniranom uzročnom klauzom asindetskog ili sindetskog tipa itd. Uzročno semantičko polje određuje Kovačević uz pomoć Bondarkove teorije funkcionalno-semantičkih polja (Pranjковиć, 2001: 71). Kauzalnost se, u skladu s osnovnim postavkama te teorije, određuje kao semantičko polje po tome što sve jezične jedinice imaju uzročno kao opće značenje. On

centar uzročnoga polja određuje tako što uzrok smatra superordiniranim, onim što je implicitno prisutno u svim tipovima kauzalne veze.

Uzročno semantičko polje analizira se tako da se razlaže na semantičke tipove, a tip mora, pored specifičnog značenja, imati i barem jedan sintaktički oblik kojemu je to značenje ili jedino ili primarno. Tipska su značenja zapravo jezgre subpolja koja zajedno čine uzročno semantičko polje. I subpolja imaju periferije, na kojoj se ukrštaju značenja različitih uzročnih tipova. Dalje u knjizi Kovačević prelazi na opis osnovnih semantičkih tipova uzroka. Vizualnoj je percepciji kauzalne veze najbliži uzrok tipa izazivača, djelatni uzrok, tzv. uzrok efektor. U odnosu na agens uzrok se javlja ne-lice, pa i ne-biće – jer ako je u pitanju „uzrok-lice“, onda više nije riječ o uzroku, nego o subjektu. Tipičan je prijedlog *od* s genitivom, npr. *Umrta je od žalosti*. *Motiv* je tip uzroka vezanog za posljedice koje su svjesne, voljne naravi. Motivi se mogu podijeliti na spontane, tzv. simulatore, kod kojih su i motiv i posljedica u sferi istoga lica (npr. *Skrivao se iz opreza*) i tzv. vanjske simulatore kod kojih se podrazumijeva veza između agensa i patiensa (npr. *Hvala ti za sve i na svemu*). Sljedeći semantički tip uzroka jest uzrok *kriterija*, on označuje polazište, osnovu na kojoj se temelji kakvo zaključivanje. Tipičan je izraz u sintagmama s prijedložnim izrazom *na osnovi (toga što)*. Pored uzroka efektora najčestotniji je uzrok *razloga*. Razlog je posredni, pasivni uzrok koji se na neki način ili do neke mjere razabire iz same posljedice. Tipičan je izraz u sintagmama s prijedlogom *zbog*. Kao podvrsta uzroka razloga javlja se i uzrok *povoda* kao poseban tip jer je povod nedjelujući uzrok koji samo potpomaže, uz već prisutne uzroke, realizaciju posljedice, npr. *Povodom štrajka uvedeno je izvanredno stanje*.

Monografija *Uzročno semantičko polje* Miloša Kovačevića detaljno donosi opis uzročnih jedinica i načina izricanja uzročnih značenja. Tako Kovačević u drugome dijelu knjige analizira ustrojstvo uzročnoga semantičkoga polja, te uzročno polje razlaže na subpolja (efektora, motiva, kriterija, razloga, povoda, mjesno-uzročne interferencije itd.), a zatim pojedina subpolja razlaže na mikropolja. Npr. subpolje uzroka efektora ili djelatnog uzroka razlaže na sljedeća mikropolja: mikropolje efektor fiziološkoga stanja ili svojstva, mikropolje unutrašnjeg efektor, mikropolje „latentne misli“ kao efektor za spontane posljedice kao psihološkog ili fizičkog distanciranja. Neka se mikropolja razlažu još na podtipove značenja.

Pranjковиć u *Drugoj hrvatskoj skladnji* piše i o uporabi padežnih oblika i prijedložnih izraza; posebno govoreći o dimenzionalnim (2001: 96– 00), a posebno o nedimenzionalnim značenjima. Ističe kako su se u novije vrijeme razvila posebna prepozicionalna sredstva za

izražavanje pojedinih tipova uzroka. Tako su se za označivanje uzroka kriterija specijalizirali poprijedloženi prijedložni izrazi *na osnovi* + G ili *na temelju* + G. Za sredstva koja su specijalizirana za izražavanje uzroka povoda karakteristični su poprijedloženi instrumental imenice *povod*: *povodom* + G ili *u*-lokativ iste imenice: *u povodu*. Neki su spojevi riječi u značenju pojedinih vrsta uzroka već odavno postali obilježeni kao zastarjeli, npr. prijedložni izrazi s prijedlogom *s(a)* u značenju djelatnoga uzroka (*s neznana jada tugovati*) i u značenju uzroka razloga (*sa svoga junaštva postati slavan*). Kada je riječ o uzročnim imenskim konstrukcijama, u novije se vrijeme može uočiti „dosta izražena agresivnost“ (Pranjković, 2001: 98) općeuzročnog prijedloga *zbog*, koji potiskuje druge prijedloge što su ranije dolazili u uzročnome značenju.

Hrvatski jezični savjetnik (Barić i dr., 1999: 179 – 197) abecednim redom donosi popis prijedloga, daje se padežna rekcija, te specifična značenja s obzirom na kategorije prostora, vremena i načina. Prijedlog *kraj* (Barić i dr., 1999: 183) koji dolazi s genitivom može izricati, osim konkretne prostornosti, i uzrok, npr. *Kraj ovakvih uvjeta života nećemo dugo izdržati*. Prijedlogom *od* (Barić i dr., 1999: 187) s genitivom također se može izricati uzročno značenje, npr. *Oči su je pekle od dima*. Osim vremenskog značenja prijedlog *oko* s genitivom može dolaziti kao dopuna glagolima *svađati se*, *boriti se*, *ratovati* itd., i tad ima značenje uzroka: *Posvađali su se oko komada zemlje*. Upozorava se na pogrešnu uporabu prijedloga *radi* za izricanje uzroka, tim se prijedlogom izriče namjera ili želja, a za uzročno značenje treba se upotrijebiti prijedlog *zbog* (Barić i dr., 1999: 192). Za hrvatski je jezik karakteristična i uzročna uporaba prijedloga *s*, npr. *S tog smo razloga odustali od putovanja* (Barić i dr., 1999: 193). Umjesto sveze prijedloga i padežne riječi može doći posljedični veznik *zato* (*stoga*) ili veznička skupina *zbog toga*. Prijedlog *uslijed* (Barić i dr., 1999: 194) s genitivom može izricati uzrok, te može biti zamijenjen prijedlogom *zbog* (*Brod se nasukao uslijed nevremena* → *zbog nevremena*). Prijedlogom *zbog* s genitivom izriče se uzrok (Barić i dr., 1999: 196), npr. *Nisu stigli zbog kiše*.

U ostalim se jezičnim savjetnicima uglavnom upozorava na različitost značenja prijedloga *zbog* i *radi*. U savjetniku Nives Opačić (2015: 350) upozorava se da prijedlog *zbog* izriče uzrok, a *radi* izriče namjeru. Natpisi: *Zatvoreno zbog preuređenja* i *Zatvoreno radi preuređenja* nisu pogrešni, jer se prijedlogom *zbog* izriče uzrok preuređenja, a prijedlogom *radi* se izriče namjera; da bi se preuredilo. U savjetniku *Govorimo hrvatski* urednika Mihovila Dulčića (1997: 367) Nebojša Koharović također upozorava na razliku između tih prijedloga. Dakle, može se reći: *Prosvjetni djelatnici štrajkali su zbog malih koeficijenata* (uzrok) ili *...radi povećanja koeficijenata* (namjera). Jasenka Ružić (1997: 392) u istoimenom savjetniku

upozorava na pogrešnu uporabu prijedloga *glede* koji se rabi umjesto uzročnoga veznika *zbog* i namjernoga *radi*. Tako neki govoritelji u medijima kažu da su se *sastali glede razgovora*, umjesto *zbog razgovora*. U knjizi *Hrvatski jezični savjeti* (Ham i dr., 2014: 124–125) piše se o tome mogu li prijedlozi *zbog* i *radi* biti uporabljeni u istom značenju – namjere. Također se govori o tome kako je *zbog* uzročni, a *radi* namjerni prijedlog. No postavlja se pitanje jesu li oni doista tako odvojeni svojim značenjem ili se u ponekim kontekstima mogu zamijeniti jedan drugim. Tako je u primjeru *Sastali su se radi dogovora* moguće uporabiti i prijedlog *zbog*, jer je svaka namjera samo jedna vrsta uzročnoga značenja, tj. u značenju je namjere uvijek uključeno i uzročno značenje. No značenje je uzroka šire od značenja namjere pa uzročnost uključuje i ona značenja koja nisu namjera zbog čega je nemoguće da na mjestu svakoga *zbog* dođe prijedlog *radi*. Tako se u primjeru *Odlazi u bolnicu zbog bolesti* ne može prijedlog *zbog* zamijeniti prijedlogom *radi*. Dakle, značenja tih prijedloga nisu toliko oštro podijeljena. Uzročno je značenje šire od značenja namjere te se ne može svako *zbog* zamijeniti prijedlogom *radi*, ali u svakom *radi* uključeno je i *zbog* jer je namjera samo vrsta uzročnoga značenja. U jezičnom savjetniku *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku* (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2006: 151) također se upozorava kako prijedlog *glede* treba upotrebljavati u značenju „što se tiče čega (a ne koga), s obzirom na, u vezi s“, a ne umjesto prijedloga *zbog* i *radi*. Netočno je reći: *Sastali su se glede razgovora*, treba reći: *Sastali su se zbog/radi razgovora*. I u ovome se savjetniku upozorava na različitost značenja prijedloga *zbog* i *radi* (Frančić, Hudeček, Mihaljević: 157). *Zbog* je prijedlog uzroka, npr. *Teturao je zbog previše pića* (uzrok teturanju bilo je previše pića), a prijedlog *radi* je prijedlog namjere, npr. *Došao je u kafić radi pića* (namjera dolaska u kafić je piće). Također se ističe i mogućnost uporabe i uzročne i namjerne interpretacije, npr. *Zatvoreno radi preuređenja* (zatvoreno je s namjerom da se preuredi) i *Zatvoreno zbog preuređenja* (uzrok je zatvaranju preuređenje).

4. PRIJEDLOŽNI IZRAZI UZROČNOGA ZNAČENJA U ROMANU *PONCIJE PILAT* MIRE GAVARANA

Prijedložni izrazi uzročnoga značenja u Gavranovu romanu *Poncije Pilat* (2004) bit će opisani prema značenjima danima u Silićevoj i Pranjkovićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika* (2007). Kao nadopuna tim prijedložnim izrazima poslužit će Raguževa *Praktična hrvatska gramatika* (1997) u kojoj je Raguž naveo još nekoliko prijedloga koji se mogu pojaviti u uzročnome značenju.

4. 1. Genitiv s prijedlozima

Hrvatske gramatike slažu se oko toga kako uz genitiv dolazi najviše prijedloga, a to je zbog toga što je genitivno značenje najšire pa ima i najviše razloga da se takvo značenje konkretizira i precizira. Jedno od mogućih značenja prijedloga jest i uzročno značenje ili kauzalnost. U romanu *Poncije Pilat* prijedložni izrazi uzročnoga značenja koji se slažu s genitivom bit će razvrstani prema pojedinim prijedlozima.

4. 1. 1. Prijedložni izraz *od* + G

U *Gramatici hrvatskoga jezika* (Pranjković, Silić, 2007: 204) donosi se kao jedno od mogućih značenja prijedložno-padežnoga izraza s prijedlogom *od* uzročno značenje, i to značenje djelatnoga uzroka, tj. onoga koji izravno, djelatno izaziva posljedicu, npr. *Sva je premrla od straha, Ne vidi se od magle* itd.

Miro Gavran u romanu *Poncije Pilat* (2004) često upotrebljava navedeni prijedložni izraz s prijedlogom *od*, kao što je vidljivo iz sljedećih primjera:

- (1) *Od snažnog utiska oćutjeh bol.* (Gavran, 2004: 14).
- (2) *Umoran sam od toga.* (Gavran, 2004: 101).
- (3) *Oćaj i beznade obujmi me od same pomisli da je više nema...* (Gavran, 2004: 123).

Raguž u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* (1997: 127–128) također navodi prijedlog *od* koji s genitivom može značiti uzrok ili povod: nevoljnih procesa, voljnih procesa te smetnje. Prema Raguževoj podjeli na nekoliko vrsta uzroka primjeri (2) i (3) bili bi nevoljni procesi uzročnosti.

4. 1. 2. Prijedložni izraz *s(a)* + G

Danas su primjeri genitiva s prijedlogom *s(a)* koji znače uzrok posve zastarjeli i stilski obilježeni (Pranjkočić, Silić, 2007: 208), npr. *Postao je slavan sa svoga junaštva* ili *Pati s nekog jada golemoga*. U *Ponciju Pilatu* nije zabilježen niti jedan primjer s tim pijedložnim izrazom što ide u prilog tvrdnji kako su takve jezične konstrukcije danas posve zastražele.

4. 1. 3. Prijedložni izraz *oko (okolo)* + G

Genitiv s prijedlogom *oko(okolo)* dolazi i kao dopuna uz glagole kao što su *pomagati*, *brinuti se*, *raditi*, posebno često dolazi uz glagole i imenice koji označuju svađu, sukob, rat, borbu, raspravu (Pranjkočić, Silić, 2007: 212). Tada obično imaju ciljno ili uzročno značenje.

Gavran ne koristi često ovaj prijedložni izraz, ali ipak su zabilježeni sljedeći primjeri u kojima se koristi prijedlog *oko* s genitivom u uzročnome značenju:

- (1) *...moradoh pažljivo i temeljito promisliti i dogovoriti svaki detalj oko sedmodnevne svadbe.* (Gavran, 2004: 83).
- (2) *...ljudi ovdje vole pretjerivati oko svega, pa i oko tog prevaranta.* (Gavran, 2004: 104).
- (3) *..pa se njih dvojica zavadiše oko prvenstva...* (Gavran, 2004: 119).

4. 1. 4. Prijedložni izrazi *zbog* i *uslijed* + G

U *Gramatici hrvatskoga jezika* (Pranjkočić, Silić, 2007: 218) naglašava se kako su prijedlozi *zbog* i *uslijed* specijalizirani za označivanje uzroka. Ističe se kako je *zbog* općeuzročni prijedlog, a *uslijed* dolazi uz imenice koje označuju nešto nepoželjno ili nepovoljno. Danas je prijedlog *zbog* najčešći i najmanje obilježen način označivanja uzroka prijedložno-padežnim izrazom. Prijedlog *radi* često se krivo upotrebljava kada se njime izriče uzrok, a umjesto njega trebao bi se koristiti prijedlog *zbog*. Prijedlogom *radi* označava se samo cilj, tj. namjera, a ne uzrok.

Prijedložni izraz *zbog* uz genitiv često je korišten u Gavranovoj knjizi *Poncije Pilat* kako bi se istaknula uzročnost. Sljedeći su primjeri:

(1) *Opet napravi stanku. Ovaj put to ne bi zbog gubitka snage, nego zbog nelagode.*
(Gavran, 2004: 27).

(2) *Žele prosvjedovati zbog vaše naredbe...* (Gavran, 2004: 56).

(3) *Oćutjeh zadovoljstvo zbog spoznaje da napokon započe uspješno iskorjenjivanje toga zla.* (Gavran, 2004: 123).

Gavran najčešće upotrebljava ovaj prijedložni izraz kako bi istaknuo uzročnost, no uopće ne koristi prijedložni izraz *uslijed* s genitivom. Iako bi mogao *uslijed* upotrijebiti u primjerima u kojima su imenice koje označuju nešto nepoželjno ili nepovoljno, Gavran taj prijedlog ipak ne rabi.

4. 1. 5. Prijedložni izrazi *prilikom*, *prigodom* i *povodom* + G

Genitiv s prijedlozima *prilikom* i *prigodom* označuje vrstu istodobnosti u kojoj se jedan vremenski odsječak ili događaj povezuje s drugim na temelju te istodobnosti (Pranjkočić, Silić, 2007: 219). Iz te se podudarnosti može razviti i uzročno-posljedični odnos. Prijedlog *povodom* ima vremensko-uzročno značenje. Miro Gavran u *Ponciju Pilatu* ne upotrebljava niti jedan od navedenih prijedloga s genitivom kako bi istaknuo uzročno značenje.

4. 1. 6. Prijedložni izraz *do* + G

Silić i Pranjkočić u svojoj *Gramatici hrvatskoga jezika* ne navode ovaj prijedložni izraz za izricanje uzročnoga značenja no Raguž u *Hrvatskoj praktičnoj gramatici* (1997: 123) navodi i prijedlog *do* koji s genitivom može značiti uzrok. Raguž ističe kako se taj prijedložni izraz najčešće koristi u razgovornome jeziku i kao stilska rezerva. U Gavranovoj knjizi nema prijedloga *do* s genitivom koji bi označavao uzročnost što ide u prilog Raguževoj tvrdnji kako se taj prijedložni izraz koristi u razgovornome jeziku i kako je stilski obilježen.

4. 1. 7. Prijedložni izraz *iz* + G

Raguž (1997:124) također navodi i prijedložni izraz *iz* s genitivom koji može izricati uzročno značenje. No on upozorava kako za takve slučajeve norma traži prijedlog *zbog* uz riječi koje znače što negativno, nepoželjno, loše (npr. *zbog straha*), ali uz riječi s pozitivnim

značenjem iz je pravilno (npr. *iz ljubavi*). Gavran ne koristi često taj prijedložni izraz no dvaput je upotrebljen kako bi se označila uzročnost:

- (1) *...te nazočih njegovim razgovorima s umnim građanima, iz kojih naučih mnogo više negoli u školi od grčkih učitelja...* (Gavran, 2004: 11).
- (2) *Ovaj put te nisam pozvao da ti nešto zapovjedim, nego te pozvah iz želje da s tobom razgovaram.* (Gavran, 2004: 73).

4. 2. Dativ s prijedlozima

S dativom se slaže malo prijedloga i oni su k tomu često zališni (Pranjeković, Silić, 2007: 220 – 221). Dativ je padež koji u hrvatskome standardnome jeziku teži tomu da se oslobodi prijedloga. S obzirom na to da se dativom (ni besprijedložnim ni prijedložnim) u hrvatskom standardnom jeziku ne izriče uzročnost, ni u Gavranovoj knjizi nisu zabilježeni prijedlozi koji s dativom znače uzrok.

4. 3. Akuzativ s prijedlozima

Uzročnost se može označivati i s prijedlozima koji dolaze uz akuzativ, no takvih prijedloga nema puno kao što je to kod genitiva. Akuzativ dolazi s prijedlozima *kroz*, *o* i *za* u značenju uzroka.

4. 3. 1. Prijedložni izraz *kroz* + A

Uporaba prijedloga *kroz* s akuzativom u značenju uzroka danas je izrazito obilježena (Pranjeković, Silić: 2007: 225), npr. *Kroz to uskoro zaratiše*. Miro Gavran ne upotrebljava navedeni prijedložni izraz u svojoj knjizi što svjedoči o tome kako je prijedlog *kroz* s akuzativom u uzročnom značenju danas vrlo rijedak.

4. 3. 2. Prijedložni izraz *o* + A

U *Gramatici hrvatskoga jezika* (Pranjković, Silić, 2007: 227) ističe se kako akuzativ s prijedlogom *o* označuje uzrok ili cilj onoga što se označuje glagolom, npr. *Svađali su se o prihod sa zemlje, Otimaju se o plijen.* U *Ponciju Pilatu* Gavran nije rabio prijedložni izraz *o* s akuzativom u značenju uzroka.

4. 3. 3. Prijedložni izraz *za* + A

Gramatika hrvatskoga jezika ne bilježi prijedložni izraz *za* s akuzativom u značenju uzroka, no Raguž u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* (1997:147–148) navodi i taj prijedložni izraz u značenju uzroka, npr. *Bojim se za njih, Platit ćeš mi za to* itd.

U *Ponciju Pilatu* značenja uzroka izrečena su i pomoću prijedložnoga izraza *za* s akuzativom:

- (1) *Crnom slutnjom ne htjede uznemiriti ni oca ni majku, koji ga bogato nagradiše za obavljeni posao.* (Gavran, 2004: 9).
- (2) *Danima se cio Rim priprema za taj događaj.* (Gavran, 2004: 17).
- (3) *...živim za ovo, za dan u kojemu ćeš se ti popeti na vrh.* (Gavran, 2004: 43).

4 .4. Lokativ s prijedlozima

Uzročno se značenje može izreći i prijedlogom koji dolazi uz lokativ, no takvi su prijedlozi rijetki. U hrvatskim je gramatikama zabilježen samo prijedlog *o* s lokativom u uzročnome značenju.

4. 4. 1. Prijedložni izraz *o* + L

Kada se govori o lokativu kao padežu s kojime mogu dolaziti prijedlozi za označivanje uzročnoga značenja, onda se može govoriti samo o jednome prijedlogu koji dolazi s lokativom u tome značenju. Jedino se u *Gramatici hrvatskoga jezika* (Pranjković, Silić, 2007: 231) spominje prijedlog *o* s lokativom u uzročnome značenju.

Miro Gavran u *Ponciju Pilatu* upotrebljava prijedlog *o* s lokativom za izricanje uzroka u sljedećim primjerima:

- (1) *...dogovarahu se o gozbi koju smjeraše prirediti za desetak dana u našoj kući.*
(Gavran, 2004: 10).
- (2) *Žudio sam da ga zapitam o tim ljudima, o tome naselju...* (Gavran, 2004: 28).
- (3) *...počeše sve više pričati o čudima koja čini onaj Galilejac što ga smatraju Mesijom.*
(Gavran, 2004: 101).

4. 5. Instrumental s prijedlozima

Instrumental, isto kao i lokativ, dolazi samo s jednim prijedlogom u značenju uzroka. Prijedlog *za* s instrumentalom u uzročnome značenju zabilježen je i u *Gramatici hrvatskoga jezika* (Pranjković, Silić, 2007: 237) i u Raguževoj (1997: 156) *Praktičnoj hrvatskoj gramatici*.

4. 5. 1. Prijedložni izraz *za* + I

Uz glagole kretanja ili glagole koji označuju usmjerenost prema cilju, odnosno kakvu težnju (mogu to biti i imenice), instrumental s prijedlogom *za* označuje predmet prema kojemu se drugi predmet kreće ili prema kojemu je usmjereno kakvo nastojanje, htijenje, želja, težnja i sl. (Pranjković, Silić, 2007: 237). Iz toga se značenja može razviti i uzročno značenje (jer ono za čim se ide ili teži ujedno je i uzrok kretanju ili težnji), npr. *Još i danas tuguje za njom, Ne treba se žaliti za izgubljenim, Danas mladi luduju za nogometom.*

Prijedložni izraz *za* s instrumentalom upotrebljava i Gavran u romanu kako bi istaknuo uzrok:

- (1) *Ponavljalo se vječno prokletstvo da Rim ponajviše ljubljah kada ne bijah u njemu te da za vojničkim životom i uzbuđenjima počeh čeznuti...* (Gavran, 2004: 42).
- (2) *Žudio sam za njezinom blizinom, za njezinim pogledom, za bojom njezina glasa.*
(Gavran, 2004: 71)-
- (3) *Bijaše to iscrpljujuća potraga za nevidljivom utvarom.* (Gavran, 2004: 99).

Iz navedenih je primjera vidljivo kako se prijedlog *za* s instrumentalom najviše upotrebljava kako bi se označio predmet prema kojemu se drugi predmet kreće ili prema kojemu

je usmjereno kakvo nastojanje, htijenje, želja, težnja i sl. Iz toga se značenja razvilo i uzročno značenje. Gavran često tim prijedložnim izrazom izriče uzročno značenje.

5. ZAKLJUČAK

Prijedlozi dolaze uz kose padeže imenskih riječi te s njima čine prijedložne tagmeme, kako su nazvani u Silićevoj i Pranjkovićevoj gramatici (2007: 244) ili prijedložne izraze kako su nazvani u ostalim gramatikama. Najviše prijedloga dolazi uz genitiv (oko tri četvrtine), a najmanje uz dativ. Uz genitiv dolazi najveći broj prijedloga, zato što je genitivno značenje najšire (Pranjković, Silić, 2007: 203–204). Lokativ je specifičan po tome što se uopće ne upotrebljava bez prijedloga.

Uzročno se značenje također može izricati prijedložnim izrazima. Genitivom se najčešće izriče uzročnost upravo zbog toga što najviše prijedloga dolazi uz genitiv dok se uz dativ ne pojavljuje niti jedan prijedlog kojime bi se moglo izreći uzročno značenje.

Miro Gavran u romanu *Poncije Pilat* najviše upotrebljava genitiv s prijedlozima kako bi istaknuo uzročnost, a to je povezano s tvrdnjom da uz genitiv dolazi najviše prijedloga pa je i najveći broj uzročnoga značenja. Prijedlog *zbog* općenito je najčešći prijedlog uz genitiv kojime se izriče uzrok pa je tako i kod Gavrana uočeno kako se ovim prijedlogom najčešće izriče uzrok. Kako je u gramatikama navedeno da su prijedlozi *s(a)*, *uslijed*, *do* danas vrlo rijetki i stilski obilježeni, uočeno je kako ni Gavran ne upotrebljava navedene prijedloge. Iako u gramatikama ništa ne piše o čestotnosti korištenja prijedloga *prilikom*, *prigodom* i *povodom*, kod Gavrana se ne nalazi niti jedan primjer s navedenim prijedlozima za izricanje uzroka. Uporaba prijedloga *kroz* i *o* s akuzativom u značenju uzroka danas je izrazito obilježena, pa nije zabilježena niti kod Gavrana, dok su zabilježeni primjeri prijedloga *za* s akuzativom u uzročnome značenju. Lokativ s prijedlozima za izricanje uzroka Gavran nije rabio, dok je prijedlog *za* s instrumentalom često upotrijebljen za izricanje uzroka.

U *Ponciju Pilatu* Gavran ne odstupa znatno od normativnoga propisa u hrvatskim gramatikama o prijedložnim izrazima uzročnoga značenja. Oni prijedlozi za koje je navedeno da su danas stilski obilježeni i rijetki ni Miro Gavran nije rabio za označivanje uzročnosti.

6. POPIS LITERATURE

Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Moguš Milan; Pavešić, Slavko; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Globus. Zagreb.

Babić, Stjepan, i dr. 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.

Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija. 2005. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.

Barić, Eugenija; Hudeček, Lana; Koharović, Nebojša; Lončarić, Mijo; Lukenda, Marko; Mamić, Mile; Mihaljević, Milica; Šarić, Ljiljana; Švačko, Vanja; Vukojević, Luka; Zečević, Vesna; Žagar, Mateo. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje: Pergamena. Školske novine. Zagreb.

Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2006. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

Ham, Sanda. 2002. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.

Ham, Sanda; Mlikota, Jadranka; Baraban, Borko; Orlić, Alen. 2014. *Hrvatski jezični savjeti*. Školska knjiga. Zagreb.

Koharović, Nebojša. 1997. Prijedlozi (II). U: *Govorimo hrvatski: Jezični savjeti*, ur. Mihovil Dulčić, 368 – 369. Hrvatski radio. Naprijed. Zagreb.

Kovačević, Miloš. 1988. *Uzročno semantičko polje*. Svjetlost. Sarajevo.

Opačić, Nives. 2015. *Reci mi to kratko i jasno: hrvatski za normalne ljude*. Znanje. Zagreb.

Pranjković, Ivo. 2001. *Druga hrvatska skladnja*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

Pranjković, Ivo; Silić, Josip. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.

Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Medicinska naklada. Zagreb.

Ružić, Jasenka. 1997: Prijedlog *glede*. U: *Govorimo hrvatski: Jezični savjeti*, ur. Mihovil Dulčić, 392. Hrvatski radio. Naprijed. Zagreb.

7. IZVOR

Gavran, Miro. 2004. *Poncije Pilat*. Biblioteka Mozaik. Zagreb.